

Uladzislaŭ Ivanou / Уладзіслаў Іваноў

Эўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, Літва /

European Humanities University, Lithuania

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1493-0017>

e-mail: uladzislau.ivanou@ehu.lt

Як перадаць па-беларуску зьяву небінарнасці: новыя выклікі гендарнай лінгвістыкі¹

*Conveying the phenomenon of non-binary identities in Belarusian:
new challenges for gender linguistics*

*Jak oddać zjawisko niebinarności w języku białoruskim: nowe wyzwania
lingwistyki genderowej*

ABSTRACT: The article presents an analysis of the inclusive Belarusian language, especially such an understudied segment as non-binary, non-binary identity, and how it is presented in the Belarusian language. This is the first attempt in Belarusian linguistics to respond to these new challenges and analyse both the internal resources of the language (pronouns, neuter noun, epicenity, neologisms, etc.) and external resources (for example, borrowings) in connection with the needs of non-binary individuals. In addition to the Belarusian case, the article presents a comparative perspective – the experience of other languages (English, French, Ukrainian and Lithuanian) in the development of non-binary vocabulary, and other linguistic tools for self-determination are analysed. Special attention in the text is devoted to neology as the most effective and promising means of developing a non-binary vocabulary.

KEYWORDS: Language and gender, Non-binary and language, Inclusive Language, Gender Inclusive Language, Gender-neutral language, Gendered language, Gendered Pronouns, Genderless language, neologisms.

Уступ

Адной з найноўшых і найбольш дыскутаваных тэмаў заходняй гендарнай лінгвістыкі зьяўляецца інклюзіўная мова, інклюзіўнае вымярэнне мовы [Multilingual 2021; Cordoba 2022; Baron 2020; Beaumont

¹ Tekst artykułu jest drukowany w redakcji autorskiej [red.].

2022; Swamy, Mackenzie 2022]. Пры гэтым поле інклюзіўнай, то бок гendarна-актыўнай мовы пастаянна пашыраецца і цяпер унутры гэтай тэмы на першае месца выходзіць небінарнасьць і спосабы перадачы яе ў мове. Калі заходнія калегі ўжо некалькі гадоў працуюць з новай тэмай і спрабуюць зрэагаваць на новыя выклікі, беларуская (сацыя)лінгвістыка толькі пачынае адкрываць для сябе гэтую тэму. Такое спазьненне абумоўлена перадусім аўтарытарнай і антыгendarнай сытуацыяй у краіне, маласпрыяльнай падобным пошукам і дасьледаваньням, а таксама тым, што небінарнасьць, як і наагул часьцяком гendarная тэма ў Беларусі, рэдка артыкулюецца па-беларуску, а пераважна па-расейску і/ці па-ангельску. То бок беларускай гendarнай лінгвістыцы па гэтай прычыне не хапае матэрыялу для аналізу.

Тым ня менш, на навуковым (мовазнаўчым, культуралёгічным, сацыялёгічным), пэдагогічным і перакладніцкім узроўнях перад намі ў беларускай сацыяльна-культурнай прасторы паўстала важнае пытаньне: як па-беларуску азначыць, перадаць небінарныя ідэнтычнасьці? Як уключыць небінарных асобаў у мову? І пакуль па пералічаных вышэй прычынах з боку афіцыйнага беларускага мовазнаўства адказаў няма. Але ва ўмовах дыяспары, замежжа, у якім апынулася шматлікае беларускае дасьледніцтва апошнім часам, у беларускай мове пачалі знаходзіцца адказы і рэакцыі на новыя выклікі гendarнай лінгвістыкі. Панятак “інклюзіўная мова” не зьяўляецца новым: па-беларуску існуе шэраг публікацыяў, парадаў у дадзенай тэме [Kalita, Tulus... 2017; Kedron 2014; Іваноў 2019; *Гendarнае вымярэньне...* 2022]. А вось пра небінарнасьць тэкстаў пакуль няма. Таму адной з мэтаў дадзенага артыкула зьяўляецца спроба распачаць размову на малавядомую тэму і сабраць першасны матэрыял для аналізу. Але спачатку спынімся на асноўных панятках, якія сустракаюцца ў гэтым тэксце:

Гendarаваная мова – мова праз прызму гendarу, гendarнага аналізу, падыходу, як вынік патрыярхальнай культуры і асымэтрычнай (аднабаковай) моўнай палітыкі ў мінулым і як вынік аспрэчваньня гэтага фэмінісцкімі, гendarнымі падыходамі. Гendarаваная мова складаецца з словаў і фразаў, якія прыпісваюць гendarныя атрыбуты або паказваюць схільнасьць да аднаго полу. Напрыклад, слова “беларусы” (слова мужчынскага роду множнага ліку) нібыта апісвае ўсіх беларусаў і беларусак. Слова ж “беларускі” афіцыйна падразумявае толькі жанчынаў. Такім парадкам, гendarная атрыбуцыя прысутнічае ў словах, у мове.

Негendarаваная ці бязгendarная мова – мова (напрыклад, вугорская, фінская ці эстонская), у якой няма разьмежаваньня на граматычны род – а таксама катэгорыі, якія вымагаюць марфалёгічнага ўзгадненьня паміж іменьнікамі і зьвязанымі зь імі займеньнікамі, прыметнікамі,

артыкуламі ці дзеясловамі. Гэтыя мовы звычайна ня маюць патрэбы ў канкрэтнай гендарнай інклюзіўнай стратэгіі, за выключэннем вельмі канкрэтных выпадкаў, якія абмяркоўваюцца ў спецыяльных рэкамендацыях [Abbou 2014].

Гендарна-нэўтральная мова – гэта агульны тэрмін, які ахоплівае выкарыстаньне несэксісцкіх словаў, інклюзіўнай мовы або гендэрна-карэктнай мовы. Мэта гендарна-нэўтральнай мовы – пазьбегнуць выбару словаў, якія могуць быць неаб’ектыўнымі, дыскрымінацыйнымі або зьневажальнымі ў апісаньні полу і/ці гендару асобы [Gender-neutral language... 2018].

У вузкім гендарным бінарным значэньні *інклюзіўная мова* – сукупнасьць графічных і сынтаксычных пазнакаў, якія дазваляюць забясьпечыць роўнасьць рэпрэзэнтацыі абодвух палоў [Haddad 2019]. Напрыклад, *грамадзяне і грамадзянкі, беларусы і беларускі!*

У шырокім значэньні *інклюзіўная мова* – комплекс правілаў і практык, скіраваных на вынішчэньне ці, прынамсі, мінімізацыю дыскрымінацыі пэўных носьбітаў мовы: кабетаў перадусім, а таксама ўсіх іншых катэгорый, якія раней ігнараваліся, не апісваліся (напрыклад, асобы з ЛГБТК-супольнасьці). Цяпер у гэтыя маргінальныя і часта забытыя ў мове катэгорыі ўключаюць небінарных асобаў. І тады гутарка йдзе пра *інклюзіўную небінарную мову*.

Небінарная (інклюзіўная) мова – набор графічных, сынтаксычных, лексычных пазнакаў і нэалаягчыных практыкаў, якія дазваляюць апісаць небінарную ідэнтычнасьць, то бок выйсьці па-за бінарную сыстэму мужчынскіх або жаночых ідэнтычнасьцяў. Напрыклад, выкарыстаньне ў ангельскай мове гендарных займеньнікаў *they/their and ze/zir* [Gender Inclusive... 2023; Bongiovanni, Jimerson 2018] альбо больш актыўнае ўжываньне ніякага роду на карысьць небінарных асобаў у беларускай мове.

Небінарнасьць – агульны тэрмін, які выкарыстоўваецца ў сацыяльных і гуманітарных навуках і ў ЛГБТК+ лексыконе для клясыфікацыі розных небінарных гендарных ідэнтычнасьцяў, якія ня ўпісваюцца ў бінарную сыстэму мужчынскіх або жаночых ідэнтычнасьцяў. Небінарныя людзі могуць ідэнтыфікаваць сябе з двума ці больш гендарамі (двугендарная, полігендарная); ня мець гендару (агендарная, фры-гендарная); альбо мець калываньні ідэнтычнасьці (гендарна-флюідная ідэнтычнасьць) [Kouri-Towe, Bobker 2022].

Гендарныя займеньнікі, нэазайменьнікі ці *небінарныя займеньнікі* – набор займеньнікаў, якія вызначаюцца чалавекам і якім аддаецца перавага для выкарыстаньня іншымі ў адносінах да гэтага чалавека для адлюстраваньня ягонай гендарнай ідэнтычнасьці. Маюцца на ўвазе перадусім асабістыя займеньнікі (напрыклад, “ён”, “яна”, “яны”).

Мэтадалягічна артыкул базуецца на аналізе:

- другарадных матэрыялаў (беларускіх СМІ, старонак ЛГБТК-суполак, замежных мовазнаўчых і гendarных дасьледаваньняў),
- назіраньняў,
- параўнаньня з досьведам іншых моваў (украінскай, польскай, францускай, ангельскай, летувіскай),
- абмеркаваньня тэмы з калегамі падчас канфэрэнцыяў, сэмінараў і перакладаў гendarнай літаратуры [*Новы гendarны зін... 2023*],
- нэалёгіі (у заходняй практыцы якраз праз стварэньні нэалёгізмаў небінарныя асобы, а таксама мовазнаўцы спрабуюць вырашыць праблему адсутнасьці ці недахопу словаў для апісаньня і самавызначэньня) [Ashley 2019: 4–5].

Зрэшты, інтарэс да дадзенай тэмы выкліканы ня толькі і перадусім мовазнаўчым імператывам, а да ўсяго перакладніцкім і пэдагогічным. Бо менавіта падчас перакладаў і выкладаньня (і размоваў зь небінарным, у тым ліку беларускамоўным студэнцтвам) давялося зразумець актуальнасьць і важнасьць разьвіцьця беларускай мовы з улікам небінарнасьці.

Інклюзіўная мова: пашырэньне поля

Як адзначалася, тэма небінарнай мовы ў заходнім мовазнаўстве, дакладней у гendarнай лінгвістыцы, паўстала ў межах інклюзіўнай мовы. Поле інклюзіўнай мовы, такім парадкам, паступова пашырылася: апрача ўжо вядомых і сталых афіцыйнымі і нават звыклымі ва ўжытку фэмінітываў, эпіцэнаў ці словаў супольнага роду, гendarна-нэўтральнай мовы мовазнаўцы заняліся таксама тэмай небінарнай мовы. Аднак пры гэтым варта адзначыць пэўныя складанасьці, неадназначнасьці, што ўзьнікаюць падчас пашырэньня поля інклюзіўнай мовы. Так, інклюзіўная мова, адкрываючыся адным гістарычна маргінальным катэгорыям (жанчынам), застаецца ў бінарным дыскурсе, а таму закрытай для такіх катэгорыяў, як небінарныя асобы, трансасобы, часам лесьбійкі. Сучасная гendarная лінгвістыка актыўна і прынцыпова разьвівае і артыкулюе тэму фэмінізацыі мовы, фэмінітываў, выкарыстоўвае іх нароўні з маскулінітывамі, што зьяўляецца важным сымбалічным дасягненьнем для вялікай колькасьці жанчынаў і актыўным, эфэктыўным задзейнічаньнем моўнага лексычнага рэсурсу. Пры гэтым мы павінны зразумець, што ў пэўныя моманты і ў дачыненні да некаторых катэгорыяў гэтае дасягненьне не працуе – фэмінізацыя не апісвае, ніяк не азначае і не дапамагае, напрыклад, небінарным асобам. А таму ўнутры інклюзіўнай мовы варта ўжываць розныя практыкі, стратэгіі, моўныя рэсурсы падчас пісьма і маўленьня, зьвязваючыся да розных катэгорыяў. Часам варта

ўжываць гендарна-нэўтральную мову, а часам прыбываць да небінарнай мовы. Гэтыя стратэгіі ўзаемадапаўняльныя.

Хоць інклюзіўнае пісьмо не зьяўляецца панацэяй для вырашэння структурнай адмовы ці ігнаравання небінарных, а таксама транс-людзей, яно ўсё ж робіць першыя крокі па-сапраўднаму ўлічыць новыя небінарныя і транс-рэаліі і выходзіць з этычную адкрытасць і ўзаемнасць [O’Laughlin 2022: 122].

Рэсурс беларускай мовы ў апісанні небінарнасці

Афіцыйна небінарнай мовы па-беларуску яшчэ не існуе. Інтэрэс да тэмы застаецца пакуль пераважна тэарэтычным з першымі практычнымі спробамі, якія адбыліся падчас ананімізаваных размоваў зь некаторымі беларускімі небінарнымі асобамі ў Вільні ўжывую і віртуальна. У выніку размоваў, а таксама на аснове параўнання з тым, што адбываецца ў іншых мовах (ангельскай, французскай, украінскай, летувіскай) былі вылучаны наступныя актыўныя і ўжо задзейнічаныя моўныя рэсурсы для разьвіцця беларускай небінарнай мовы:

1. Займеньнікі / нэазайменьнікі / гендарныя займеньнікі: то бок набор займеньнікаў, якія вызначаюцца чалавекам і якім аддаецца перавага для выкарыстання іншымі ў адносінах да гэтага чалавека для адлюстравання ягонай гендарнай ідэнтычнасці [Baron 2020; Srinivasan 2020]. Пры выкарыстанні выбраных займеньнікаў звычайна дэманструюцца асабістыя займеньнікі ў назоўным і родным склонах (напрыклад, “ён/яго”, “яна/яе” альбо “яны/іх”), хоць часам указваецца толькі назоўны склон (“ён”, “яна”, “яны”). У 2019 г. слоўнік Merriam-Webster дадаў *they* (яны) у якасці займеньніка для “адзіночнага чалавека, чья гендарная ідэнтычнасць небінарная”. За два гады да гэтага, у 2017 г., *they* (яны) як гендарна-нэўтральная форма было дададзенае ў *Зборнік стыляў* Associated Press, своеасаблівы залаты стандарт для журналістаў. У ангельскай мове для пазначэння небінарнай ідэнтычнасці таксама могуць быць ужытыя прыналежныя займеньнікі (he/him/his, she/her/hers). Хоць, напрыклад, Эўрапейскі парламэнт рэкамендуе пазьбягаць такіх камбінаваных формаў, як “ён/яна”, “яго/яе”, “ён/ён”, а раіць спыніцца на *they* (яны) [Gender-neutral language... 2018: 10]. У французскай мове неафіцыйна актыўна ўжываюцца нэазайменьнікі: iel, ielle, yel, al, ellui [Alpheratz, 2018]. Хоць афіцыйна ані Французская акадэмія, ані Квэбэцкі Офіс французскай мовы не рэкамендуюць ужываць у афіцыйнай мове нэазайменьнікаў [Désigner les personnes non

binaires... 2021]. Так, у 2015 г. Швэцыя дадала ў афіцыйны слоўнік краіны слова “*hen*” – гendarна-нэўтральны займеньнік, які лінгвісты прапанавалі ў якасьці альтэрнатывы мужчынскаму займеньніку “*han*” і жаночаму “*hon*” [Berger 2019]. У беларускай мове катэгорыі “гendarныя займеньнікі” пакуль не існуе. Пакуль панятка выкарыстоўваецца пераважна для апісаньня зьявы ў іншых мовах. Аднак нельга абысьці ўвагай займеньніка “вы”, які выкарыстоўваецца для ветлівага звароту, які шмат стагодзьдзяў распаўсюджаны ў беларускай мове. Так, калі мы зьвяртаемся на “ты”, то ўказваем род, напрыклад: “ты мог бы” або “ты магла б”. Але пры звароце на “вы” такога ўдакладненьня няма, ужываецца неазначальны ў гendarным сэнсе множны лік: “вы маглі б”. Улічваючы гэты нюанс, – тое, што “вы” ўжываецца пры звароце да некалькіх асобаў, а таксама як ветлівая форма звароту да адной асобы [Тлумачальны слоўнік беларускай... 1996: 120], – дадзены займеньнік зьяўляецца важным актыўным рэсурсам беларускай небінарнай мовы.

Цікава адзначыць, што беларускія небінарныя асобы часта для самавызначэньня выкарыстоўваюць ангельскія нэазайменьнікі ці гendarныя займеньнікі, нават калі яны размаўляюць ці пішуць па-расейску ці радзей па-беларуску. Часьцей за ўсё выкарыстоўваюцца нэазайменьнікі *she/he, he/she* і *they*. Увосень 2022 г. у Вільні падчас апытаньня і гульні ў нэаліягізмы беларускімі небінарнымі асобамі былі прапанаваныя два наступныя гendarныя займеньнікі: **янё** (яна + ён); **ёна** (ён+яна). Таксама па аналёгіі з ангельскай мовай (*they*) прапануецца ўжываньне займеньніка “яны” для адзіночнага чалавека, чья гendarная ідэнтычнасьць небінарная. Такім парадкам, можна сказаць, што любая небінарная мова ў сьвеце пачынаецца з (нэа)займеньнікаў, бо яны важныя для самавызначэньня асобаў.

2. Іншы важны і патэнцыйны рэсурс у беларускай мове, які можа ўзбагаціць небінарную мову – супольны ці агульны род. Часам словы супольнага роду называюцца эпіцэнамі [Гарбацкі 2012]. Звычайна эпіцэны, ці назоўнікі супольнага роду, абазначаюць асобаў мужчынскага або жаночага роду: *пустамеля, выдаўца, плакса, прапойца* [Сучасная беларуская літаратурная мова... 2017: 211]. З улікам небінарнай мовы супольны род можна пашырыць і вывесці зь бінарнасьці, дадаўшы вымярэньне ніякага роду. Безумоўна, тут паўстануць пэўныя праблемы, зьвязаныя з скланеньнем такіх назоўнікаў, напрыклад, у творным склоне. Таму пытаньне вымагае дыскусіі і дапрацоўкі.

3. Таксама ў беларускай мове ёсьць такія важныя і ня цалкам выкарыстаныя дасюль рэсурсы, як ніякі род. Беларуская мова разам з іншымі славянскімі і некаторымі германскімі мовамі належыць да тых моваў, якія ўспадчылі ад старых індаэўрапейскіх моваў трохродавую сыстэму [Corbett 2008]. Сэмантычна назоўнікі ніякага роду азначаюць неадусаўлёныя (мэтро, радыё) і адусаўлёныя (кацяня, дзіця) дэсыгнаты. Падаецца, патэнцыял адусаўлёнасьці якраз можна выкарыстаць актыўней на патрэбу небінарнай мовы. Дарэчы, пэўныя спробы актывізаваць ніякі род і задзейнічаць яго для апісаньня небінарнасьці ўжо прадпрымаецца актывісцкім колам: так, падчас ананімізаванага апытаньня беларускіх небінарных асобаў у Вільні былі зафіксаваныя прыклады выкарыстаньня нэалягізмаў ніякага роду. Напрыклад, замест мастака і мастачкі адна небінарная асоба апісала сябе, як *мастачко* (нэалягізм). Таксама побач зь бінарнымі словамі *сябра* і *сяброўка* гучаў небінарны варыянт *сябро*. Дарэчы, падобная тэндэнцыя па стварэньні і пашырэньні нэалягізмаў ніякага роду назіраецца ва ўкраінскай [Лишка, online], а таксама польскай мове (*reżysero, twórco*) [Andrea 2022, online; Konopielko 2023; Gębka-Wolak 2022; Walkiewicz 2022].
4. У арсэнале мовы ёсьць такія рэсурсы, як назоўнікі з зборным значэньнем, то бок словы, якія абазначаюць сукупнасьць асобаў (напрыклад, спадарства) [Іваноў 2019: 234–235]. Гэты рэсурс вядомы здаўна: мовазнаўца Мікалай Паўленка на прыкладзе старабеларускай мовы паказаў досыць актыўную задзейнічанасьць і важнасьць падобных назоўнікаў у тэкстах XVI–XVII стст.: рыцарства, жаўнерства, хлопства, батрацтва, школьніцтва, серадняцтва, казацтва, інцілягенства і г. д. [Паўленка 1958]. Таму і ў сучаснай беларускай мове з улікам небінарнай мовы можна пашырыць ужытак назоўнікаў з зборным значэньнем: спадаства, студэнцтва, дасьледніцтва і пад.
5. Нароўні з вышэй пералічанымі рэсурсамі часта застаецца стратэгія апісальніцтва з дапамогай прыметнікаў: так, напрыклад, каб разнастайніць мову і не выкарыстоўваць увесь час назоўнікі з зборным значэньнем і не загрувашчваць тэкст нэалягізмамі, можна досыць эфэктыўна абысьціся прыметнікамі ў множным ліку (нэўтральны і адначасова небінарны варыянт “мае шаноўныя”, “мае дарагія” замест “дарагія калегі”, “шаноўныя студэнты” ці нават “шаноўнае студэнцтва”).
6. І, вядома, найбольш моцным, творчым і пэрспэктывным рэсурсам у разьвіцьці і папаўненьні небінарнай мовы застаецца нэалёгія

[Ashley 2019: 4]. Бо ў ёй прымаюць актыўны ўдзел патэнцыйна ўсе моўцы, і перадусім небінарныя асобы. Як мы бачылі вышэй, нэалёгія ўжо актыўна задзейнічаная на ўсіх роўнях мовы: створаныя гendarныя ці небінарныя займеньнікі, ствараюцца новыя словы ніякага роду і пад. Нэалёгічны ўплыў зьведалі таксама і ганаратывы, то бок формы ветлівасьці [Brown, Levinson 2011]. Нароўні з клясычнымі бінарнымі ганаратывамі паўсталі нэўтральныя ганаратывы: так, у ангельскай мове нароўні з Mr. (спадар) і Ms. (спадарыня) паўстаў нэўтральны ганаратыў “Mx”. У беларускай мове працягвае дамінаваць бінарная мадэль: сп. (спадар), спдн. (спадарыня). Як варыянт нэўтральнага ганаратыву можна проста задзейнічаць ужо існы назоўнік з зборным значэннем – спст. (ад спадарства).

Зразумела, у дадзенай працы далёка ня ўсе рэсурсы беларускай мовы былі ахопленыя як патэнцыйна карысныя небінарным асобам. Тым ня менш, былі пералічаныя і сьцісла прааналізаваныя асноўныя, якія ўжо ў той ці іншай ступені задзейнічаныя моўцамі.

Параўнаньне зь іншымі мовамі

Параўнаўчая шматмоўная пэрспэктыва аналізу небінарнай мовы важная і карысная для беларускай мовы як з пазыцыі ацэнкі стану і патэнцыйнай адновы нутраных рэсурсаў, якія можна задзейнічаць на карысьць інклюзіі і небінарнасьці, у прыватнасьці, так і з пазыцыі магчымых запазычанняў мадэляў і практыкаў зь іншых, перадусім блізкароднасных моваў (напрыклад, украінскай).

1. *Ангельская мова*: найбольш актыўная распрацоўка і рэфармаваньне мовы з улікам небінарнасьці заўважаецца менавіта ў ангельскай мове. Так сталася і таму, што ангельская мова зьяўляецца своеасаблівай сучаснай *lingua franca*, і таму, што небінарныя супольнасьці найбольш актыўныя і шматлікія ў англамоўным сьвеце (ЗША, Вялікабрытаніі, Аўстраліі, Канадзе). Асабліва бурліва разьвіваюцца ў ангельскай мове гendarныя ці небінарныя займеньнікі. Так, большасьць англамоўных небінарных асобаў аддаюць перавагу выкарыстаньню нэўтральных займеньнікаў, асабліва займеньніку “they”, то бок “яны” ў адзіночным ліку [Montañez 2017: 50–51]. Між іншым, займеньнік “they” быў прызнаны “словам дзесяцігодзьдзя” (2010–2020) Амэрыканскім дыялектным таварыствам [Grémer 2021]. Апрача “they” ў ангельскай мове выкарыстоўваюцца іншыя займеньнікі, такія, як *zie/hir/hirs*, *xe/xem/xur* і *ey/em/eir* [Matsuno, Budge 2017: 116–120].

Варта адзначыць, што гendarныя займеньнікі ангельскай мовы моцна ўплываюць на фармаваньне падобных займеньнікаў у іншых мовах, а да ўсяго яны наўпрост выкарыстоўваюцца небінарнымі моўцамі іншых моваў у адсутнасьць сваіх уласных нэазайменьнікаў. Іншая важная зьмена з улікам небінарнага выкліку ў ангельскай мове датуецца 2015 г. і датычыць ветлівых формаў звароту: так, нароўні зь існымі бінарнымі зваротамі Mr (Sir) або Mrs (Madam) зьявіўся ветлівы небінарны зварот Mx, які дапамагае пазьбегнуць указаньня полу і гендару асобы [A gender neutral honorific... 2015]. Рэдактар Оксфардскага слоўніка ангельскай мовы тлумачыць, што гэта “прыклад таго, як ангельская мова прыстасоўваецца да патрэбаў людзей, дазваляючы ім выкарыстоўваць мову так, як ім зручна, а не дазваляць мове навязваць ім сваю ідэнтычнасьць” [Victory for transgender people...2015, online].

2. *Француская мова*: У французскай мове ніякі ці нэўтральны граматычны род, які вынікае з лацінскай сыстэмы родаў, захаваўся толькі рэшткава: *ce, ceci, cela*, прыметнік *pis*. Аднак існуюць прапановы па стварэньні нэўтральнага граматычнага роду (сыстэма Альфэрац [Alpheratz 2018], прапановы Фляранс Эшлі (Ашлі) [Ashley 2019]), а таксама інклюзіўныя тыпаграфікі (небінарныя шрыфты Cirrus Cumulus і VG500 франка-бэльгійскага “калектыву” Bye Bye Binary [Ossel 2021], інклюзіўны шрыфт Трыстана Барталіні [Mourgues 2020]). Франкамоўныя небінарныя асобы выкарыстоўваюць шмат нэалягізмаў, якія афіцыйнымі моўнымі інстытуцыямі крытыкуюцца і не падтрымліваюцца: нэазайменьнікі (Iel, iels, ille, illes, ellui, elleux [Ashley 2019]), нэартыклі (Laa, læ, lea [Ashley 2019]), а таксама негendarаваныя займеньнікі і артыклі. Іх ужываньне вар’юе як ад кожнай небінарнай асобы [Lexie 2021: 47–51], так і ад франкамоўнай краіны: так, квэбэцкая французская мова значна сьмялей і актыўней распрацоўвае моўны рэсурс з улікам небінарнасьці. Нэазайменьнік “ille” зьяўляецца адным з найбольш распаўсюджаных адпаведнікаў ангельскага варыянта “they”. Так, Фляранс Эшлі (Ашлі), квэбэцкая небінарная асоба, якая займаецца гendarнай лінгвістыкай, біяэтыкай і правам, зьяўляецца найбольш вядомай і ўплывовай у франкамоўным сьвеце па пытаньнях французскай небінарнай мовы [Baillargeon 2021].
3. *Летувіская мова*: Як і ў беларускай мове, у летувіскай мове апісаньне небінарнасьці сустыкаецца з пэўным кансэрватызмам, архаізмам мовы і перадусім моўных інстытуцыяў [Lytis ir tapatybė...

2022, online]. Летувіскія небінарныя асобы часта выкарыстоўваюць для самавызначэння ангельскія гendarныя займеньнікі, бо сваіх нэазайменьнікаў пакуль не паўстала. Паказальным зьяўляецца і тое, што дасюль у летувіскай мове няма свайго слова для азначэння небінарнасьці: афіцыйна ўжываецца барбарызм *non-binary*. На дадзены момант найбольш важныя дэбаты, якія цікавяць нас з пазыцыі гendarнай лінгвістыкі і небінарнай мовы ў Летуве, адбываюцца ў сфэры гendarна-нэўтральных (жаночых) прозьвішчаў [*Laisvietė Pakarklytė kviečia diskutuoti...* 2023, online]. На пачатку траўня 2023 г. дэпутатка і сябра Лібэральнай партыі Ева Пакарклице падрыхтавала папраўкі ў закон аб напісаньні імёнаў і прозьвішчаў у дакумэнтах. Прапановы дазвалялі б жанчынам ствараць і выбіраць прозьвішча з канчаткам *-a* альбо *-я*, калі прозьвішча ўтворана ад мужчынскай формы з падобным канчаткам: Рымша, Шарка, Стундзя, Наўседа і г. д. [*Laisvietė Pakarklytė kviečia diskutuoti...* 2023, online]. Пакуль што прозьвішчы ў летувіскай мове надзвычай гendarаваныя, да ўсяго, жаночыя прозьвішчы падкрэсьліваюць узроставаы, шлюбны стан кабеты. Таму дадзеная спроба афіцыялізаваць гendarна-нэўтральныя прозьвішчы, спачатку для жанчынаў, маюць вялікае сымбалічнае значэньне: па-першае, адмовіцца ад “узростава-шлюбнай прапіскі” жанчыны, а, па-другое, у пэрспэктыве дазволіць небінарным асобам выкарыстоўваць адзін з рэдкіх у летувіскай мове гendarна-нэўтральных рэсурсаў. Такім парадкам, зрухі ў гэтым кірунку могуць паспрыяць больш актыўнай нэалягічнай небінарнай дзейнасьці ў летувіскай мове.

4. *Польская мова*: У апошнія пяць гадоў тэма небінарнай мовы апынулася ў цэнтры пільнай увагі як польскіх мовазнаўцаў [Ziemińska 2018; Adamczyk 2019: 97–98; Misiek 2021: 288; Walkiewicz 2022; Gębka-Wolak 2022], так і небінарных асобаў, і ЛГБТК-супольнасьці шырэй гледзячы [*Nie-binarny język polski* 2019, online; @andrea 2021, online; @andrea 2022, online; Jastrzębska 2022, online]. Да ўсяго, знаходзячыся ў ЭЗ і зьяўляючыся адной з афіцыйных моваў агульнай Эўропы, польская мова зьведвае пэўны вонкавы ўплыў – рэкамандацыі Эўрапейскага парлямэнту, напрыклад [*Język neutralny płciowo w Parlamencie Europejskim* 2018, online]. Польскія мовазнаўцы актыўна займаюцца тэмай і рэагуюць на небінарныя актывісцкія, а таксама літаратурна-перакладніцкія заклікі і дыскусіі. У выніку сытуацыю можна рэзюмаваць так: з аднаго боку, у польскай мове існуюць пэўныя традыцыйныя, цяжка пераадольныя абмежаваньні: абавязковая прывязка

амаль кожнага назоўніка да аднаго з трох радоў: мужчынскага, жаночага ці ніякага, што ў сваю чаргу ўздзейнічае на залежныя ад іх склонавыя часьціны мовы, гэта значыць на прыметнікі і большасьць формаў дзеяслова. Гэта азначае, што польскамоўнай небінарнай асобе амаль немажліва захаваць гendarную нэўтральнасьць [Misiek 2021: 288]. Аднак зь іншага боку, ужо задзейнічаныя смелыя спробы як актывісцкага кола, так і лібэральных мовазнаўцаў на шляху да сацыяльнага, гendarнага рэфармаваньня мовы (пашырэнне такога рэсурсу, як ніякі род, на аснове гэтага актывацыя такога рэсурсу, як “нэўтратывы” (*neutratywy*), нэалягічная праца ў сфэры займеньнікаў, досыць частае ўжываньне нэазайменьнікаў-англіцызмаў (*they, he/she*) і пад.) [*U progu językowej rewolucji* 2022, online]. У зьвязку з гэтым мовазнаўцы Аляксандра Валькевіч і Мальгажата Гэмбка-Воляк кажуць пра тое, што польскае грамадзтва “стаіць на парозе непазьбежнай лінгвістычнай (і сацыяльнай) (р)эвалюцыі” [*U progu językowej rewolucji* 2022, online]. Зрэшты, для поўнай карціны варта прыгадаць зьмястоўны і карысны з пункту гледжаньня аналізу польскай небінарнай мовы партал *zaimki.pl*, на якім прадстаўленыя займеньнікі, назоўнікі, прыметнікі і спражэньне дзеясловаў для небінарных людзей.

5. *Українська мова*: Сьтуацыя з апісаньнем і падачай небінарнасьці ва ўкраінскай мове вельмі падобная да той, што назіраецца ў беларускай мове: з аднаго боку, кансэрватызм моўных інстытуцыяў [Коккіна, Марінашвілі 2021], а зь іншага, досыць гнуткі і пэрспэктывны і дасюль не задзейнічаны ў дачыненні да небінарнасьці нутраны рэсурс мовы [Лишка 2022, online; *Колектив «Рада нейтральної мови»* 2023, online]. Ёсьць і адно прынцыповае адрозьненьне: калі небінарных беларускамоўных асобаў і супольнасьцяў пакуль не зафіксавана, то па-ўкраінску небінарная мова разьвіваецца, бо існуюць небінарныя моўцы па-ўкраінску. Праўда, часта і ўкраінскія небінарныя асобы выкарыстоўваюць ангельскія гendarныя займеньнікі. Цікава, што ва ўкраінскай мове пачатку ХХ ст. займеньнік-зварот “вони / їх, ім, їхні” ўжо быў распаўсюджаны ў маўленьні і тэкстах (Леся Українка, Паўло Тычына), але быў падзабыты [Лишка 2022, online]. Зь небінарным выклікам українская мова рэабілітуе гэты рэсурс мовы. Таксама даволі распаўсюджаным варыянтам перадачы небінарнасьці асобы ва ўкраінскай пісьмовай мове зьяўляецца падкрэсьліваньне ў слове перад канчаткам, які вызначае пол (“в_ін”, “в_она”, “я б хоті_ла” і г. д.). Таксама ўсё

часьцей выкарыстоўваецца ніякі род як альтэрнатыва мужчынскаму і жаночаму роду [Лішка 2022, online; *Колектив «Рада нейтральнай мовы»* 2023, online]. Украінская гістарыца Яна Лішка пазначае шэраг нутраных рэсурсаў і перадумаваў да разьвіцьця небінарнай мовы. Так, існуе ніякі род, які традыцыйна можна ўжываць у пэўных значэньнях да людзей. У прыватнасьці, ніякі род ужываецца ў народнай, экспрэсыўна-размоўнай мове. Напрыклад, выраз «таке воно хороше людисько» пры звароце да чалавека выклікае прыхільнасьць. Таксама ніякі і супольны род ужываюцца ў адносінах да людзей з прэфіксамі *-иц-*, *-иск-* або *-ац-*: “те дідище”, “те дівчисько”, “те ледащо” і г. д. Напрыклад, імя ў мужчынскім варыянце вядомае як Ян, а ў жаночым – як Яна, у ніякім родзе павінна гучаць як “Янисько” [Лішка 2022, online]. Як і ў беларускай мове, ва ўкраінскай маюць небінарны патэнцыял ветлівы зварот-займеньнік “вы”, а таксама катэгорыя супольнага роду. Дзякуючы дэмакратычным пераўтварэньням ва Ўкраіне разьвіцьцё небінарнай мовы не выклікае сумненьня і не сутыкаецца з прынцыповымі перашкодамі.

Заканчэньне

Апошнім часам – няхай пакуль і ня ў межах афіцыйнага, а хутчэй альтэрнатываўнага мовазнаўства – назіраецца пашырэньне поля беларускай інклюзіўнай мовы, якая дасюль цалкам ігнаравала зьяву небінарнасьці. Разьвіваецца інклюзіўная, а таксама гендарна-нэўтральная мова, у межах якой паўстае зацікаўленьне тэмай небінарнасьці і ейнай перадачай у мове. Пры гэтым, як выявіў сацыялінгвістычны аналіз, небінарная мова па-беларуску не распрацаваная на актывісцкім роўні, адпаведна не рэглямэнтаваная інстытуцыйна. Да ўсяго, беларускія небінарныя асобы ўжываюць шмат гендарных, небінарных англіцызмаў (they, he/she), радзей русізмаў для самавызначэньня, што зноў абумоўлена маргінальным станам беларускай мовы ў Беларусі.

Аналіз беларускай мовы і параўнаньне яе зь іншымі мовамі на прадмет інклюзіі ў дачыненні да небінарных асобаў дае цікавыя вынікі: унутры беларускай мовы ёсьць рэсурсы [(нэ)займеньнікі, ніякі род, супольны род, нэалёгіія], перадумовы да разьвіцьця небінарнай лексыкі і сродкаў да апісаньня, перадачы небінарнасьці. Параўнаньне розных моваў у пытанні перадачы і апісаньні небінарнасьці прывяло да наступнай важнай высновы: унутры некаторых моваў (француская, ангельская) разьвіваюцца досыць сьмелыя, наватарскія і часам радыкальныя падыходы па зьмяненні мовы (ствараюцца ня проста шматлікія

небінарныя наватворы, радыкалізуецца сынтаксіс, прапануецца ўвесці, напрыклад, ніякі ці нэўтральны род у французскай мове, якога не існуе ў сучасным варыянце мовы). Пры гэтым у некаторых іншых мовах (беларускай, украінскай і польскай) задзейнічаюць менш радыкальныя падыходы: перадусім актывізуецца нутраны моўны рэсурс (ніякі і супольны род, займеньнік “вы” і пад.) і толькі потым прыбягаюць да нэалёгіі.

Зрэшты, досьвед іншых моваў сьведчыць на карысьць усё большага задзейнічання гэндарных і небінарных нэалёгізмаў, каб зрэагаваць на новыя выклікі і даць небінарным моўцам рэсурс для самавызначэньня. Гэндарная і небінарная нэалёгія карысная для мовы, для моўцаў і сацыяльнай стабільнасьці і разнастайнасьці культуры. Ня варта забываць правэраны стагодзьдзямі сацыялінгвістычны і наагул мовазнаўчы пастулят: “жыцьцяздольнасьць слова сьцьвярджаецца узусам” [Beaumont 2022]. Нэалёгізмы, якія праходзяць праверку часам, становяцца неадымнай і натуральнай часткай мовы: так, між іншым, сталася з шматлікімі ўжо клясычнымі словамі любой мовы, у тым ліку беларускай.

References

- Abbou Julie. 2014. *Gender variations in genderless languages* [online] <https://variama.hypotheses.org/files/2014/08/presentation-Variamu-Aix.pdf> [доступ: 20.06.2023].
- Adamczyk M. 2019. *Interseksualny a interplciowy – poza binarnością*. „Poradnik językowy” 10: 97–103.
- A gender neutral honorific, 'Mx', could be added to the Oxford English Dictionary very soon*. 2015 [online] <https://www.pbs.org/newshour/world/oxford-english-dictionary-soon-include-gender-neutral-title-mx> [доступ: 10.06.2023].
- Alpheratz. 2018. *Grammaire du français inclusif* [online] <https://www.alpheratz.fr/linguistique/genre-neutre/> [доступ: 10.06.2023].
- @andrea. 2021. *Manifest Niebinarnej Polszczyzny* [online] <https://zaimki.pl/manifest> [доступ: 20.08.2023].
- @andrea. 2022. *Skąd bierzemy neutratywy i jak je odmieniać?* [online] <https://zaimki.pl/tworzenie-neutratyw%C3%B3w> [доступ: 20.06.2023].
- Ashley Florence. 2019. *Les personnes non-binaires en français: une perspective concernée et militante*. H-France Salon Volume 11, Issue 14, #5.
- Baillargeon Stéphane. 2021. *Dis son pronom: les mots de la non-binarité* [online] <https://www.ledevoir.com/societe/615933/des-mots-pour-mieux-dire-dis-son-pronom-les-mots-de-la-non-binarite> [доступ: 15.06.2023].
- Baron Dennis. 2020. *What's Your Pronoun? Beyond He and She* [online] <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v42/n13/amia-srinivasan/he-she-one-they-ho-hus-hum-ita> [доступ: 15.06.2023].
- Beaumont (de) Éléonore. 2022. *Trouble dans le genre grammatical: exprimer des identités non-binaires en français*. “Acta fabula” 23, 8 [online] <http://www.fabula.org/acta/document14742.php> [доступ: 20.06.2023].
- Berger Miriam. 2019. *A guide to how gender-neutral language is developing around the world* [online] <https://www.washingtonpost.com/world/2019/12/15/guide-how-gender-neutral-language-is-developing-around-world/> [доступ: 15.06.2023].

- Bongiovanni Archie, Jimerson Tristan. 2018. *A Quick & Easy Guide to They/Them Pronouns (Quick & Easy Guides)*. Limerence Press.
- Brown Penelope, C. Levinson Stephen. 2011. *Politeness. Some Universals in Language Usage (= Studies in interactional sociolinguistics. Band 4)* 21 [online] <https://books.google.de/books?id=OG7W8yA2Xjc> [доступ: 15.06.2023].
- Corbett G. Greville. 2008. *Number of Genders*. In: *Martin Haspelmath, Matthew S. Dryer, David Gil, Bernard Comrie (Hrsg.): The World Atlas of Language Structures*. Max Planck Digital Library, München: 30.
- Cordoba Sebastian. 2022. *Non-Binary Gender Identities, The Language of Becoming*, Routledge [online] <https://www.routledge.com/Non-Binary-Gender-Identities-The-Language-of-Becoming/Cordoba/p/book/9780367637095#> [доступ: 15.06.2023].
- Désigner les personnes non binaires*. 2021 [online] <https://vitrinelinguistique.oqlf.gouv.qc.ca/25370/la-redaction-et-la-communication/feminisation-et-redaction-epicene/redaction-epicene/formulation-neutre/designer-les-personnes-non-binaires> [доступ: 15.06.2023].
- Gębka-Wolak Małgorzata. 2022. *Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie. Część 2: Innowacje a system i tendencje rozwojowe*, "Prace Językoznawcze" XXIV/1: 101–116.
- Gender Inclusive Language Guidelines* [online] <https://www.lse.ac.uk/media-and-communications/about/Gender-Inclusive-Language-Guidelines> [доступ: 15.06.2023].
- Gender-neutral language in the European Parliament*. 2018 [online] https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf [доступ: 15.06.2023].
- Haddad R. 2019. *Manuel d'écriture inclusive* [online] [https://www.motscles.net/ecritu re-inclusive](https://www.motscles.net/ecritu-re-inclusive) [доступ: 10.05.2023].
- Harbacki Uladzislaŭ. 2012. *Ab hêtak zvanux "ëpicënaŭ"* [Гарбацкі Уладзіслаў. 2012. *Аб гэтак званых "эпіцэнаў"*] [online] <https://news.arche.by/by/page/science/filialogianavuka/8771> [доступ: 15.06.2023].
- Hendarnae vymjarë'n'e sacyjalinhvistyki. Razmova z Uladzislavam Harbackim*. 2022. [Гендарнае вымярэнне сацыялінгвістыкі. Размова з Уладзіславам Гарбацкім. 2022] [online] https://www.youtube.com/watch?v=PNFvKlIa3rfo&ab_channel=%D0%91%D0%B5%D0%BB%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D1%96%D0%9A%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8E%D0%BC [доступ: 15.06.2023].
- Ivanouŭ Uladzislaŭ. 2019. *Ab inkljuzyŭnaj belaruskaj move*. "Acta Albaruthenica" 19: 231–240 [Іваноў Уладзіслаў. 2019. *Аб інклюзыйнай беларускай мове*. "Acta Albaruthenica" 19: 231–240].
- Jastrzębska Anna. 2022. *„Języka nie skrzywdzisz, ale możesz skrzywdzić człowieka"*. *Andrea Vos i Anna Tess Gołębiowska o języku neutralnym płciowo* [online] <https://www.glamour.pl/artukul/jezyka-nie-skrzywdzisz-ale-mozesz-skrzywdzic-czlowieka-andrea-vos-i-anna-tess-golebiowska-o-jezyku-neutralnym-plciowo-221205101113> [доступ: 25.08.2023].
- Język neutralny płciowo w Parlamencie Europejskim*. 2018 [online] https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187107/GNL_Guidelines_PL-original.pdf [доступ: 26.09.2023].
- Kalita Inna, Tulus Taciana i in. 2017. *Gender in Languages, Speech and Dialects, Belarusian Experience*. Usti nad Labem.
- Kedron K. 2014. *Genderové aspekty ve slovanské frazeologii (na materiálu běloruštiny, polštiny a češtiny)*. Karolinum [online] <https://www.kosmas.cz/knihy/195556/genderove-aspekty-ve-slovanske-frazeologii-na-materialu-belorustiny---a-cestiny/> [доступ: 26.05.2023].
- Kokkîna L., Marînašvîli M. 2021. *Ġenderno nejtral'na mova v sučasnomu suspil'stvi âk perekladoznavča problema*. U: *Problemi gumanitarnih nauk: zbirnik naukovih prac'*

- Drogobic'kogo deržavnogo pedagogičnogo univiersitetu imeni ĭvana Franka. Seriâ "Filologîâ" 46: 47–56* [Коккіна Л., Марінашвілі М. 2021. Гендерно нейтральна мова в сучасному суспільстві як перекладознавча проблема. У: Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія "Філологія" 46: 47–56].
- Kolektiv "Rada nejtral'noi movi". 2023 [Коллектив "Рада нейтральної мови". 2023] [online] <https://ua.pronouns.page/> [доступ: 26.08.2023]].
- Konopielko Dominika. 2023. *Wera Makowskx – nebinarne reżysero, twórco "sweet and romantic" w TR Warszawa* [online] <https://poptown.eu/wera-makowskx-niebinarne-reżysero-tworco-sweet-romantic/> [доступ: 26.05.2023].
- Kouri-Towe Natalie, Bobker Danielle. 2022. *Gender-inclusive, non-binary, and gender-neutral language in English writing* [online] <https://www.noslangues-ourlanguages.gc.ca/en/blogue-blog/writing-gender-inclusive-non-binary-gender-neutral-eng> [доступ: 24.06.2023].
- Krémer PASCAL. 2021. *"He/she", "il/elle", "iel": la transidentité bouscule les façons de se présenter* [online] https://www.lemonde.fr/m-perso/article/2021/02/05/bonjour-quel-est-ton-pronom-la-transidentite-bouscule-les-facons-de-se-presenter_6068818_4497916.html [доступ: 24.06.2023].
- Laisvietė Pakarklytė kviečia diskutuoti dėl lyčiai neutralių moteriškų pavardžių. 2023. [online] <https://alkas.lt/2023/05/30/laisviete-pakarklyte-kviecia-diskutuoti-del-lyciai-neutraliu-moterisku-pavardziu/> [доступ: 24.06.2023].
- Lexie. 2021. *Une histoire de genre*. Marabout.
- Lytis ir tapatybė. Ekspertė paaiškina, ką reiškia Vakaruose paplitęs „non-binary“ terminas. 2022 [online] <https://www.lygybe.lt/lt/lytis-ir-tapatybe-eksperte-paaiskina-kareiskia-vakaruose-paplites-non-binary-terminas> [доступ: 24.06.2023].
- Liška Āna. 2022. *Nebinarni formi zvertannâ v ukraïns'kij movi* [Лішка Яна. Небінарні форми звертання в українській мові] [online] <https://transunity.life/buti-trans/nebinarnist/nebinarni-formi-zvertannja-v-ukraïnskij-movi/> [доступ: 24.06.2023]].
- Matsuno Emmie & Budge Stephanie L. 2017. *Non-binary/Genderqueer Identities: a Critical Review of the Literature*. "Current Sexual Health Reports" 9, 3: 116–120.
- Misiek Szymon. 2021. *Niebinarność płciowa w języku polskim. Badanie pilotażowe*, "Etnolingwistyka. Problemy Języka i kultury" 33: 287–303.
- Montañez Amanda. 2017. *Beyond XX and XY*. "Scientific American" 317, 3, 15: 50–51.
- Mourgues Elsa. 2022. *L'alphabet épïcène de Tristan Bartolini* [online] <https://www.radiofrance.fr/franceculture/l-alphabet-epicene-de-tristan-bartolini-7621284> [доступ: 24.06.2023].
- Multilingual Matinée. 2021. *How do gendered languages accommodate for non-binary terms?* [online] <https://matinee.co.uk/blog/gendered-languages-non-binary-terms/> [доступ: 24.06.2023].
- O'Laughlin Logan Natalie. 2022. *Réflexions transnationales sur la corporéité des pronoms non-binaires*. У: Vinay Swamy, Louisa Mackenzie. *Devenir non-binaire en français contemporain*. Genre(s) et création, Sylvie Brodziak.
- Nie-binarny język polski / seminarium naukowe. 2019 [online] https://www.youtube.com/watch?v=YOEB6Ixp048&ab_channel=QueerUW [доступ: 24.08.2023].
- Novy hendarny zin "Kartahrafija tvajoj seksualnaści" źjaviŭsia pa-bielarusk. 2023 [Новы гэндарны зін "Картаграфія тваёй сэксуальнасці" зьявіўся па-беларуску. 2023] [online] <https://novychas.online/kultura/novy-hendarny-zin-kartahrafija-tvajoj-seksualnasc> [доступ: 24.06.2023]].
- Ossel Daphné Van. 2021. *Changement climatique, inclusivité : comment la typographie peut parler* [online] [https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%](https://archive.wikiwix.com/cache/index2.php?url=https%3F)

- 3A%2F%2Fwww.rtb.be%2Finfo%2Fsociete%2Fdetail_changement-climatique-inclusivite-comment-la-typographie-peut-parler%3Fid%3D10744886#federation=archive.wikiwix.com&tab=url [доступ: 24.06.2023].
- Paŭljenka Mikalaj. 1958. *Nazoŭniki na -stv-o (-stv-a) sa zbornym značenniem u bielaruskaj movie* [Паўленка Мікалай. *Назоўнікі на -ств-о (-ств-а) са зборным значэннем у беларускай мове*] [online] http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/175406/1/паўленка_назоўнікі.pdf [доступ: 20.06.2023].
- Srinivasan Amia. 2020. *He, She, One, They, Ho, Hus, Hum, Ita*. London Review of books, Vol. 42 No. 13 2 July [online] <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v42/n13/amia-srinivasan/he-she-one-they-ho-hus-hum-ita> [доступ: 24.06.2023].
- Sučasnaja bielaruskaja litaraturnaja mova*. 2017. Pad red. Dziaćko D.V. Minsk: Vyšejšaja škola. [Сучасная беларуская літаратурная мова. 2017. Пад рэд Дзяцько Д.В. Мінск: Вышэйшая школа].
- Swamy Vinay, Mackenzie Louisa. 2022. *Devenir non-binaire en français contemporain*. Paris, Éditions Le Manuscrit.
- Tłumacalny słownik bielaruskaj litaraturnaj movy*. 1996. Minsk: Bielaruskaja Encykłapiedyja. [Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы. 1996. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя].
- U progę językowej rewolucji*. 2022 [online] <https://portal.umk.pl/pl/article/u-progu-jezykowej-rewolucji> [доступ: 24.07.2023].
- Victory for transgender people: Mx to join Mr and Mrs in the dictionary*. 2015 [online] <https://www.express.co.uk/news/uk/574705/Victory-transgender-people-Mx-join-Mr-and-Mrs-dictionary> [доступ: 24.06.2023].
- Walkiewicz Aleksandra. 2022. *Językowe wykładniki niebinarności płci w polszczyźnie. Cz. 1: Wprowadzenie do problematyki i próba systematyzacji*. „Prace Językoznawcze” XXIV/1: 85–100.
- Ziemińska Renata. 2018. *Niebinarne i wielowarstwowe pojęcie płci: próba inkluzji danych o osobach interpłciowych i niebinarnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

STRESZCZENIE: W artykule podjęto próbę analizy inkluzywnego języka białoruskiego, zwłaszcza tak niedostatecznie zbadanego segmentu, jak niebinarna tożsamość oraz sposobów jej reprezentacji w języku białoruskim. Jest to pierwsza w językoznawstwie białoruskim, a zwłaszcza w lingwistyce genderowej, próba odpowiedzi na nowe wyzwania i analizy zarówno zasobów wewnętrznych języka (zaimki, rodzaj nijaki, neologizmy itp.), jak i zasobów zewnętrznych (np. zapożyczenia) w związku z potrzebami osób niebinarnych. Oprócz przypadku białoruskiego w artykule przedstawiono perspektywę porównawczą – przeanalizowano doświadczenia innych języków (angielskiego, francuskiego, ukraińskiego i litewskiego) w rozwoju słownictwa niebinarnego i innych narzędzi językowych do samostanowienia. Szczególną uwagę w tekście poświęcono neologii, jako najskuteczniejszej i najbardziej obiecującej metodzie rozwijania słownictwa niebinarnego.

SŁOWA KLUCZOWE: językoznawstwo genderowe, język niebinarny, język inkluzywny, język inkluzywny płciowo, język neutralny płciowo, język genderowy, zaimki płciowe, neologizmy.

АНАТАЦЫЯ: У артыкуле зробленая спроба аналізу інклюзіўнай беларускай мовы, асабліва такога недасьледаванага сэгмэнту, як небінарнасьць, небінарная ідэнтычнасьць, і спосабаў яе падачы ў беларускай мове. Гэта першая спроба ў беларускім мовазнаўстве, у прыватнасьці ў гэндарнай лінгвістыцы, зрагаваць

на новыя выклікі і прааналізаваць як нутраныя рэсурсы мовы (займеньнікі, ніякі род, супольны род, нэалягізмы і інш.), так і вонкавыя (напрыклад, запазычаньні) у зьвязцы з патрэбамі небінарных асобаў. Апрача беларускага выпадку, у артыкуле прадстаўленая параўнаўчая пэрспэктыва – аналізуецца досьвед іншых моваў (ангельскай, французскай, украінскай і летувіскай) у выпрацоўцы небінарнай лексыкі і іншых моўных сродкаў для самавызначэньня. Асабліва ўвага ў гэтым прыведзена нэалёгія як найбольш эфэктыўнаму і пэрспэктыўнаму сродку выпрацоўкі небінарнай лексыкі.

КЛЮЧАВЫЯ СЛОВЫ: гэндарная лінгвістыка, небінарная мова, інклюзіўная мова, гэндарная інклюзіўная мова, гэндарна-нэўтральная мова, гэндараваная мова, гэндарныя займеньнікі, негэндараваная мова, нэалягізмы.

Data przesłania artykułu: 24.06.2022

Data akceptacji artykułu: 27.09.2023

ABOUT THE AUTHOR / O AUTORZE

Uladzislau Ivanou / Уладзіслаў Іваноў – Litwa, Wilno, Europejski Uniwersytet Humanistyczny, Wydział Nauk Społecznych; dr., profesor nadzwyczajny; specjalność naukowa: socjolingwistyka; zainteresowanie naukowe: lingwistyka płci, polityka i język, gender studies, etnolingwistyka.

Adres: Europos Humanitarinis Universitetas, Savičiaus g.17, 01127 Vilnius, Lietuva / Litwa.

Wybrane publikacje (2021–2023):

1. Уладзіслаў Іваноў. 2021. *Фэномэн жанчынаў у белым: гэндарнае вымярэнне беларускіх пратэстаў другой паловы 2020 – пачатку 2021 году*, „Topos” 2: 142–166.
2. Ivanou Uladzislau. 2022. *Le féminisme athée, Dictionnaire du genre en traduction / Dictionary of Gender in Translation / Diccionario del género en traducción*, IRN WORLD GENDER.
3. Ivanou Uladzislau. 2022. *De la honte linguistique: le cas du bélarussien, Représentations des langues au confluent du temps et de l'espace Sous la direction de / Edited by: Julie Boissonneault, Ali Reguigui et Gerardo Acerenza*, Université Laurentienne, 55–72.
4. Ivanou Uladzislau. 2022. *Gender situation in Belarus: state-level imitation and public activism*. “Belarusian yearbook” 169–175.
5. Уладзіслаў Іваноў і Андрэй Клішын. 2023. *Картаграфія тваёй сэксуальнасці / Mapping Your Sexuality*, European Humanities University, Vilnius (пераклад з ангельскай на беларускую).